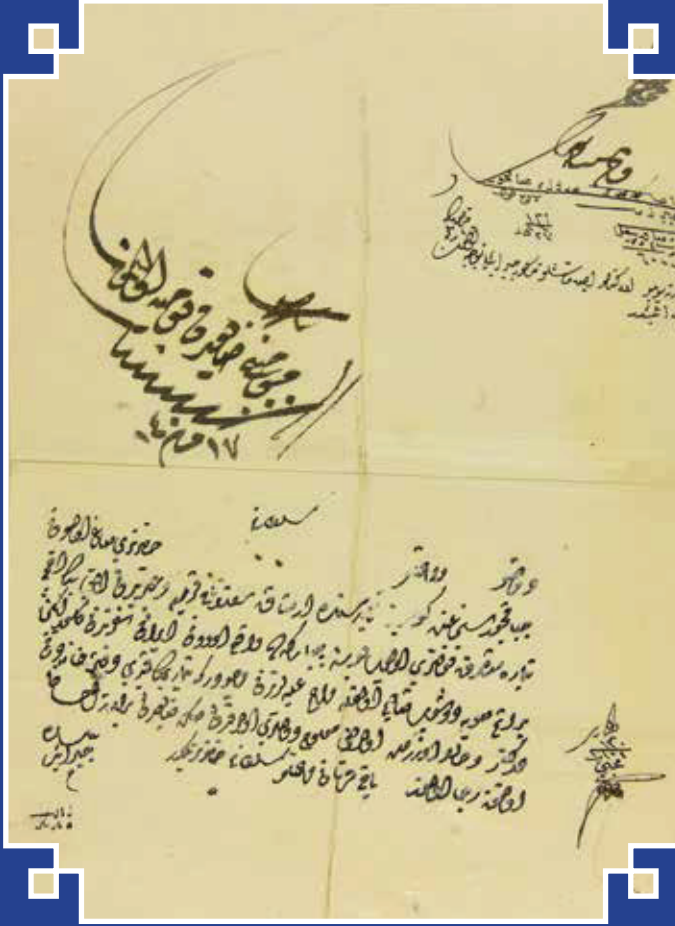

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI

DERGİSİ THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Yıl / Year: 3 Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 2
Ocak / January 2017

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

Yıl / Year: 3 Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 2
Ocak / January 2017

Onursal Editör / Honorary Editor
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor
Prof.Dr. Orhan BAŞARAN

Editör Yrd. / Co-Editor
Prof.Dr. Abdulkaki ÇETİN – Yrd.Doç.Dr. Ömer TOKUŞ – Yrd.Doç.Dr. İsmail NARİN

Sayı Editörü / Editor of Issue
Yrd.Doç.Dr. Ömer TOKUŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor
Müslim AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager
M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.), Prof.Dr. Hüseyin Hüsnü GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),
Doç.Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Abdulkhakim BEKİ (İstanbul Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi).

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof.Dr. Abdulkaki ÇETİN (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.),
Prof.Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.), Prof.Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Cemalettin ERDEMCİ (Siirt Ünv.), Prof.Dr. Eşref TAŞ (Siirt Ünv.),
Prof.Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof.Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.),
Prof.Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.),
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.),
Prof.Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof.Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Prof.Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.), Doç.Dr. Abdulkhakim KOÇIN (TBMM),
Doç.Dr. Abdullah TAŞKESEN (Sakarya Ünv./ Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Abdunısır SÜT (Bingöl Ünv.),
Doç.Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Doç.Dr. Metin YİĞİT (Dicle Ünv.),
Doç.Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Nusrettin BOLELLİ (Bingöl Ünv.),
Doç.Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Sezay KÜÇÜK (Sakarya Ünv.), Abdullah DEMİR (BOA).

Sayı Hakemleri / Referee Board of This Issue

Prof.Dr. Yüksel ARSLANTAŞ (Fırat Ünv.), Doç.Dr. Adem BAYAR (Amasya Ünv.),
Doç.Dr. Cihat YAŞAROĞLU (Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Hamza ALTIN (Bingöl Ünv.),
Doç.Dr. Mehmet Ali YILDIRIM (Kilis 7 Aralık Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Abdülaziz KARDAS (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Ahmet GÖKÇEN (Muş Alparslan Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Bedreddin BASUGUY (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Ebru ÇOBAN (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Erkan AVŞAR (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Mehmet Emin BARS (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Mehmet KAYA (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Mustafa GÜNERİGÖK (Muş Alparslan Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Naim DÖNER (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Nevzat KELEŞ (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Sırrı TİRYAKİ (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Yusuf AYDOĞDU (Bingöl Ünv.).

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz, kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığı'nın desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İçdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Birinci Basım: Aralık 2017

Derginin Yönetim Yeri

İstiklal Mah. Mithat Paşa Cad. Ağaoglu Pasajı No:9 Kat 1/4 Ümraniye/İstanbul

e-posta: bingoldergisi@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM /Yücel BARAKAZI	5
EDİTÖRDEN /Orhan BAŞARAN	7
SAYI EDİTÖRÜNDEN /Ömer Tokuş	9
Serkan ERDOĞAN	
ÇİVİ YAZILI KAYNAKLARA GÖRE ZUHMA – SUHME – SUHNE/İ	11
Ferhat APUHAN	
KIBRIS MESELESİ VE BİNGÖLLÜ KIBRIS GAZİLERİ'NİN NAZARIYLA 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI -II-	23
Nebi BUTASIM	
BİNGÖL SOLHAN İLÇESİ BOZKANAT KÖYÜ'NDE BULUNAN TARİHİ KUR'AN-I KERİM YAZMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	53
Yılmaz IRMAK	
BİNGÖL'DE NAZAR İNANCI VE UYGULAMALARI	65
Erol YILMAZ	
TARİHSEL SÜREÇTE BİNGÖL YEREL BASINI VE İŞLENEN BENZER PROBLEMLERE DAİR BAZI TESPİTLER (1983-2016)	79
Ebru ÇOBAN	
YEREL BASINA GÖRE 1960-1985 YILLARI ARASINDA BİNGÖL'DE YEREL SEÇİMLER	97
Besime BİLMEZ-Suna TARKOÇİN	
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİNE YÖNELİK ALGILARININ İNCELENMESİ (BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ)	113

BİNGÖL'DE NAZAR İNANCI VE UYGULAMALARI

Yılmaz IRMAK*

Özet

Nazar; bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana veya bir nesneye bakarak o canlı veya cansız nesne üzerinde olumsuz bir etki yapmak şeklinde tanımlanmaktadır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar olan süreçte dış görünüşüne, şahsiyetine, kişilik ve ekonomik gücüne yönelik her türlü konuda nazara hedef olma söz konusudur. Bütün toplumlarda yaygın olarak görülen nazar inancının kökeni, çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Araştırmalar; eski dönemlerden beri gerek Batı, gerek Doğu kültüründe büyü'nün ve nazarın kötü etkilerine inanıldığı ve bunlara karşı tedbirler almak için çeşitli uygulamalara başvurulduğunu ortaya koymaktadır. Geçmişten günümüze nazar ile ilgili inanış ve uygulamaların bugün Anadolu'nun bütün yörelerinde devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu yörelerden birisi de Bingöl'dür. Bu çalışmada; Bingöl'de derlemiştir olduğumuz nazar ile ilgili inanç ve uygulamalar mercek altına alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Bingöl, Halk İnançları, Nazar, Nazar Uygulamaları.

EVIL EYE BELIEF AND ITS PRACTICES IN BINGOL

Abstract

Evil eye is described as some people with harmful powers in their eyes have a negative effect on that living or inanimate object by looking at a person, a pheasant or an object. From birth to death, a person can be the target of all kinds of matters concerning appearance, personality and economic power. The roots of evil faith, which is widespread in all societies, extend back to ancient times. Research has grown since ancient times in both Western and Eastern cultures and has been believed to have adverse effects and people have applied various practices to take measures against them. We can say that the beliefs and practices regarding the evil eye continue today in all regions of Anatolia. One of these regions is Bingol. In this study; beliefs and practices related to evil that we have compiled in Bingol will be examined.

Key Words: Bingol, Folk Beliefs, Evil Eye, Evil Eye Practices.

* Yrd.Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi (yirmak@bingol.edu.tr).

Giriş

Arapça kökenli “nazar” kelimesi, Türkçe “bakış” anlamına gelmektedir. Nazar; bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana veya bir nesneye bakarak o canlı veya cansız nesne üzerinde olumsuz bir etki yapmak (Boratav, 1999: 104) şeklinde tanımlanmaktadır. Nazarda, kıskançlık gibi olumsuz duyguların tesiri olabileceği gibi insanın hayranlık ve sevgi duygularının aşırılığı da etkili olabilmektedir.

Halk arasında; “nazara gelme”, “nazara uğramak”, “nazar değmesi”, “göze gelme”, “kem nazar”, “kem göze gelmek” ve “gök (mavi) göze gelme” gibi (Artun, 2008: 287) kullanımlarla ifade edilen nazarın yaratılmış olan canlı veya cansız bütün varlıklarla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim insanın doğumundan olgunluk dönemine kadar geçen süreçte; bebekliği, çocukluğu, gençliği, gelinliği, damatlığı, bakışı, yürüyüşü, konuşması, oturup kalkışı, çalışkanlığı, dürüstlüğü, ahlakı gibi akla gelebilen, onun şahsiyetine, kişilik ve ekonomik gücüne yönelik her türlü meselelerde nazara hedef olma söz konusudur. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir. Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), özel eşyalar (kolay kırılacak ve bozulabilecek şeyler) ve evler de nazara uğrayabilmektedir. Nazarın genel manada her şeyi etkileyebileceğine inanılmakla beraber, özellikle bebeklerin, çocukların, gelinlerin ve hamile kadınların, besili çiftlik hayvanların, meyve veren ağaçların, ekinlerin, yeni eşyalar ve binaların daha çok nazara uğradığı düşünülmektedir.

Halk arasında bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen, olağanüstü ölçüde “nazar” güçleri olduğuna inanılmaktadır. Toplumda bakışı ile bir atı, bir ineği hatta insanı iki-üç yüz metreden çatlatabileceğini ileri süren ve hatta bunu ispatlayan insanlarla karşılaşmaktadır (Boratav, 1999: 104). Bu olumsuz etkilenmede; ilk akla gelen korunma yollarından bir tanesi; nazara değmiş hayvan, eşya veya insanın bazı nazar pratikleri ile nazarın kötü etkilerinden kurtulmasını sağlamaya çalışmaktır. Bu bakımdan nazara karşı koymak için “koruyucu” özelliği bulunan çeşitli nazarlıkların yanı sıra “iyileştirici, tedavi edici” birtakım büyüsel pratikler uygulamaktadır. Söz konusu nazarlık ve büyüsel işlemler, eski geleneklere bağlı olarak ya da dinî unsurların etkisi altında uygulanmaktadır (Çıblak, 2004: 17).

Nazar; Yunanlılarda “matısma”, Araplarda “elayn: göz”, ya da “isabet-i ayn: göz değmesi”, İranlılarda “bed nezer: kötü göz” ve Hintlilerde “sihir” (Örnek, 2014: 232) olarak adlandırılmıştır. Bütün toplumlarda yaygın olarak görülen nazar inancının kökeni, Neolitik çağlara kadar uzanmaktadır. Girit’te, Mısır’da, Malta’da, Fransa’da ve Britanya’da Bronz çağına ait balta şeklinde

yapılmış amuletler (nazarlıklar) bulunmuştur. Araştırmalar sonucunda, eski dönemlerden itibaren Batı'da ve Doğu'da büyü'nün ve nazarın kötü etkilerine inanma ve bunlara karşı tedbir alma bilgisinin köklü olduğu görülmüştür (Çıblak, 2004: 104) Kökeni ilkel dönemlere uzanan eski inanışlardan bazıları, şekil değiştirerek yeni din içerisinde varlığını devam ettirmiş, kişilerin günlük yaşamını ve davranışlarını etkisi altına almayı sürdürmüştür.

Araştırmalar; Eski Türklerde de nazar ile ilgili inanç ve uygulamaların var olduğunu göstermektedir. Göktürklerin kurban ettikleri hayvanların kafataslarını sınıklara astıkları, benzer şekilde; Kuzey Kafkas Türklerinin tarlalarında, sınıklara geçirilmiş at kafası diktikleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde nazar ve kötü ruhlara karşı korunmak için; Türkistan, Kazak-Kırgızlar, Başkurtlar ve Çuvaşların da at kafası kullandığı belirtilmiştir. Günümüz Türk dünyasında; mavi boncuk, yumurta kabuğu, çeşitli hayvan kafatasları veya kabukları gibi nesnelere nazara karşı korunmak için kullanılmaktadır (Tuna, 2014: 311).

Altay Türklerinin inancına göre her insanın sağında "yayuçı" adı verilen iyilik iyisi, sol omuzunda ise Elik'in gönderdiği kötülük iyisi "kara iye" vardır. Bu iyeler doğumdan itibaren doğan kişinin yaptığı iyi ve kötü işleri kaydederler. Ak iye insanı iyi yola, kara iye ise kötü yola çekmeye çalışmaktadır (Kalafat, 1999: 22). Altay Türklerinde bu iyenin, bazen kişinin ruhunu kontrol altına aldığına ve böylece "göz dokunması", "göz değmesi", "uğur" ve "uğursuzluk" inançların kaynağında da bu inancın olduğuna inanılmaktadır. Bu durumdan korunmak için Tanrı'ya sığınmayı sembolize eden mavi boncuk, kamların koruyucu iyelerini sembolize eden kurt dişi ve derisi gibi nesnelere kullanıldığını ve ayrıca beğenilen canlı veya cansız bir şeye baktıktan sonra üç defa "tu" diyerek tükürür gibi yapmanın, kara iye'yi şaşırtmaya yönelik bir davranış olduğu (Kalafat, 1999: 67) belirtilmektedir. Üç defa "tu" diyerek nazara karşı korunma tarzı, bugün de Anadolu'da halk inançları içerisinde yaygın bir uygulamadır.

Nazar ile ilgili inançların İslamiyet'te de var olduğunu görüyoruz. Nitekim Hz. Muhammed'in "*Nazar'dan Allah'a sığınınız. Çünkü göz (değmesi) gerçektir*" hadisinden de anlaşılacağı üzere İslâm dininde nazarın varlığı kabul edilmiştir fakat nazardan korunmak için nazar boncuğu ya da muska taşımak gibi pratikler yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in Felâk ve Nâs sûrelerinde insanlara büyücülerin kötülüklerinden, cinlerden, vesvesecilerin şerrinden kaçarak Allah'a sığınmak öğütlenmiştir (Çıblak, 2004: 104).

Geçmişten günümüze varlığını sürdüren nazar ile ilgili inanış ve uygulamalar, ülkemizin hemen her yöresinde benzer şekilde devam etmektedir. Bu yörelerden birisi de Bingöl'dür. Bu çalışmada; Bingöl'de derlemiş olduğumuz nazar ile ilgili inanış ve uygulamalar ele alınacaktır. Çalışmamızda; öncelik-

le nazar ile ilgili halk inançları üzerinde durulacak sonrasında ise; nazarı önlemek için uygulanan koruyucu pratikler ve nazar değdikten sonra nazar çıkarmak için uygulanan pratikler hakkında bilgiler verilecektir.

1. Nazar İle İlgili Halk İnançları

- Evde bir bardak ya da tabak yere düşerse, o evde nazar çıktığına inanılır. (K1)
- Sıcak su dolu bir tencerenin içerisine nazar değdiğine inanılan insanların isimleri söylenerek bir köz atılır, bu köz tencerede dibe batarsa o kişiye nazar değdiği düşünülür. (K1)
- Bir anne, bebeğini toplum içinde emzirir ve o bebek sütten kesilirse bu durum bebeğin nazara uğradığına yorumlanır. (K2)
- Yörede; nazarı önlemek için bir akrep bulunur ve bu akrebin bacağı koparılarak bir kutuya konular ve onun üzerine bir dua okunduktan sonra evin gizli bir köşesine bırakılır. (K3)
- Renkli gözlü kişilerin nazarının daha çok değdiğine inanılır (K4)
- Bir kişide nazar olduğunu anlamak için bir kovanın içindeki suya bir miktar soba külü dökülür. Bu kül suda çözülürse o kişide nazar olmadığına, eğer çözülmez ise nazar olduğuna inanılır. (K4)
- Yörede öncelikle çocuklara, mutlu olan aileye ve mal varlığı çok olan kişilere daha çok nazar değeceği inancı hâkimdir. (K5)
- Bir kişinin dili burnunun ucuna değiyorsa o kişinin nazarı değdiğine inanılır. (K2)

2. Nazardan Korunmak İçin Yapılan Uygulamalar

Bingöl'de halk arasında nazar değmeden önce gerek canlı gerekse cansız varlıkları nazardan korumak amacıyla çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

2.1 Nazar Muskası

Nazar muskası; küçük çocukları veya yetişkinleri nazardan korumak için alınan tedbirlerden birisidir. Yörede bunun için bir hocaya "nazar muskası" yazdırılır. Nazar muskası; Kur'an-ı Kerim'den bir ayetin bir kâğıda yazıldıktan sonra üçgen şekline getirilerek yedi kat muşambaya sarılmasıyla hazırlanmaktadır. Yapılan muska bir bez kılıf içerisinde omuzda, boyunda ya da koyunda taşınmaktadır.

Resim 1: Nazar Muskası

2.2 Maşallah

Halk arasında her herhangi özelliğiyle göze batan bir kişinin, bitkinin, çiçeğin kısacası canlı cansız varlıkların hayranlıkla övülmesinin ardından, nazar değme olayının meydana gelmemesi için; “maşallah” ya da “nazar değmez inşallah” gibi sözler söylenir. (K6) Örneğin anneler-babalar çocuklarına nazarlarının değmemesi için “maşallah” ifadesini kullanırlar.

2.3 Nazarlık-Nazar Boncuğu

Nazarlık; nazarı etkisiz kıldığına inanılan mavi boncuk, yedi delikli boncuk, kendinden delinmiş taş, sarımsak, kartal pençesi, hurma çekirdeği, yumurta kabuğu ve benzeri nesnelere verilen addır. Nazara karşı koruma araçları arasında en yaygın olanı nazarlıktır. Bu nesne, sadece mavi bir boncuktan yapılabildiği gibi bu mavi boncuğun üzerinde bir göz figürünün konulmasıyla da yapılmaktadır. Nazar eden kişilerin özellikle mavi gözlü olduğuna inanıldığı için nazar boncuğunun da rengi mavidir. Nazarlıkların daha gelişmiş biçimleri; altından ya da gümüşten yapılmış “maşallah”lardır (Boratav, 1999: 105). Nazarlıkların bazıları insanın üzerinde taşınmakta, bazıları hayvanlara bağlanmakta, bazıları da evlere veya bağ-bahçeye asılmaktadır. Halk arasında kıskançlık dolu veya kötü niyetli bir bakışın etkisini ortadan kaldırmak için nazar boncuğunun kullanıldığı görülür. Ayrıca madenden yapılmış el şeklindeki nesnelere de nazarlık olarak kullanılmaktadır. (K7) Bingöl’de küçük çocuklara nazar boncuğu takılır ki; gözü olan insanların nazarı ona değmesin. Bazen bu nazar boncuğu, nazarı önlemek amacıyla evlere,

takılara ve süs eşyalarına da takılmaktadır. (K8) Nazarlık özellikle çocukların göğüs kısmına takılır ki; nazar eden kişinin dikkati çocuktan ziyade nazarlığa yoğunlaşsın. (K9) Böylece nazarlık, nazarın olumsuz etkisini kırmış olacaktır.

Resim 2: Nazar Boncuğu

2.4 Renkli Taş Takmak

Bingöl'de çocukları nazardan korumak için uygulanan yöntemlerden bir tanesi de çocuklara renkli taşların takılmasıdır. (K10)

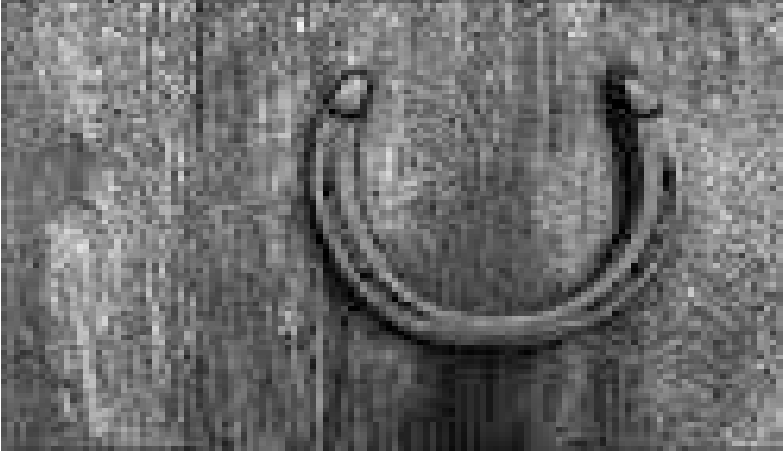
Resim 3: Renkli Taşlar

2.5 İs Sürmek

Nazar değmesin diye yeni doğan çocukların kulağının arkasına veya altına soba isi sürülür. (K4) Burada siyah rengin, nazarın olumsuz etkisini kırdığı söylenebilir.

2.6 Kapıya At Nalı, Sarımsak veya Delikli Taş Asmak

Yörede, evlerin kapılarına asılan at nalı, sarımsak, delikli taş, hayvan başı ya da postun, ev halkını nazardan korunduğuna inanılmaktadır. (K5)

Resim 4: At Nalı

Resim 5: Sarımsak

Resim 6: Delikli Taş

2.7 Ağaca Süs Eşyası Asmak

Bahçeleri nazardan korumak için ağaçlara değişik süs eşyaları asılır. Bunun sebebi; bahçeye gelen kişinin ilk bakışının bahçeye değil de başka bir noktaya yoğunlaşması içindir. (K10)

Resim 7: Süs Eşyası Ağacı

2.8 “Gözün Patlasın” Demek

Yörede renkli gözlü kişilerin gözünün daha çok değdiğine inanılmaktadır. Bundan dolayı bu kişilerin nazarından korunmak için “gözün patlasın” ifadesi kullanılmaktadır. (K3)

2.9 Hayvan Kesmek

Yeni bir araba alındığı zaman nazardan veya kazalardan korunmak için bir hayvan kesilir. Bu hayvanın kanı arabanın tekerleklerinin üzerine sürülür. (K6)

2.10 Ayet ve Dua Okuma

Kalem Suresi'nin 51-52. ayetleri de göz değmesine karşı okunan ayetlerdir. (K4) Hz. Muhammed nazardan korumak için; “*Allahümme barik fihi vela tedarruhü*” (Allah'ım bunu mübarek eyle ona zarar dokunmasına izin verme) ve yine çok kıymetli torunları Hasan ve Hüseyin için: “*Eüzü bi kelimatillahi hit tammeti min kulli şeytanin ve hammetin ve min kulli ayının lammeh.*” (Her türlü şeytandan, zararlı şeylerden ve kem gözlerden ve bütün kelimelerin yüzü hürmetine Allah'a sığınırım) dualarını okumuştur. Bingöl'de, çocukları nazardan korumak için Kalem Süresi yazılarak çocuğun sağ omuzuna asılmaktadır. (K1) Yine küçük çocukları nazardan korumak için; Felak, Nas ve İhlâs sureleri tespihle okunduktan sonra tesbih suya konulur, daha sonra ise bu su çocuğun üzerine serpilir. Felak ve Nas sureleri de nazardan korunmak için okunan surelerdir. (K6) Nazardan korunmak için nazar duası okunması da çok yaygın bir uygulamadır. Yeni alınan arabalara nazar değmemesi için arabaya Ayet-el Kürsi asılmaktadır. Bir evin huzur ve bereketinin bozulmaması için o evde sürekli Felak, İhlas ve Nas sureleri okunmalıdır. (K3)

2.11 Nazardan Korunma İle İlgili Diğer Uygulamalar

- Nazar değmesin diye çocukların elbiseleri ters çevrilir. (K1)
- Kem gözlü olduğu düşünülen bir kişi yakın bir yerden geçerse vücudun herhangi bir yerine çimdik atılır ki; o kişinin nazarı değmesin. (K5)
- Eve gelen konuklardan birinin nazarı olduğuna inanılırsa o kişinin ayakkabıları ters çevrilir. (K4)
- Düğünlerde geline nazar değmesin diye gelin tarafından kapağa yumurta fırlatılır, yerde bardak veya çömlek kırılır. (K5)
- Kem gözlü olduğuna inanılan bir kişi sürünün yanından geçmesi durumunda o kişinin nazarından korunmak için çoban hemen onun ayak izlerine işer. (K8)

- Eve nazar değmemesi için kaplumbağanın kabuğu kapının üstüne asılır. (K1)
- Nazardan korunma yollarından bir tanesi de bir sincapın öldürülerek kurutulması ve evin duvarına asılmasıdır. (K4)
- Çiftçi, beside olan hayvanların göze gelmemesi için bir köpek pisliğini bir beze koyarak hayvanın boynuzuna bağlar. (K9)
- Hayvanlara nazar değmemesi için dağdağan ağacı yeşil bir beze sarılarak ahıra asılır. (K8)
- Nazarın süt ürünlerine de değdiğine inanılır. Bundan korunmak için de ocakta kaynayan sütün altındaki ateşe kurumuş köpek pisliği atılır. Diğer bir uygulama da; sobada süt kaynarken sobanın içine tuz atılmasıdır. (K5)
- İneklerin veya küçükbaş hayvanlara nazar değmemesi için hayvanların boyunlarına çan asılır. (K4)
- Yörede nazardan korunmak için geyik boynuzunun evlerin duvarına asılması da uygulanan pratiklerdendir. (K6)
- Yeni doğan bebeğin nazar olmaması için yastığının altına ekmek bırakılır. (K3)
- Yavru kaplumbağanın boşaltılmış kabuğu evlere, işyerlerine veya arabalara asılır. (K5)
- Güzel ve bereketli olan bağ-bahçenin ortasına bir sırk dikilir ve o sırğa ölmüş bir hayvanın kuru kafatası asılır. (K7)

3. Nazar Değdikten Sonra Yapılan Uygulamalar

3.1 Kurşun Dökme

Nazara uğramış birisini nazarın olumsuz etkisinden kurtarmak için en sık yapılan uygulamalardan bir tanesi de kurşun dökmedir. Kurşun dökme işlemi gerçekleştirilirken öncelikle, nazara uğradığı düşünülen kişi bir tabureye oturtulur, ona üç İhlas ve bir Fatiha okunur. Kurşun küçük bir tavada eritilir. Büyükçe kaba su doldurulup içine sembolik olarak "nasip" anlamına gelen ekmek, "bereket" anlamına gelen tuz ve "gözü (nazarı)" çağrıştıran yeşil bir yaprak konulur. Daha sonra eritilen kurşun, bu kişinin başının üzerindeki suya üç kez dökülür. Suda oluşan şekillere göre yorumlar yapılır. Dökülen kurşunun şekli karmaşık ise bu kişinin üzerinde bir bela ve nazar olduğuna

inanılır. (K9) Bu işlem köylerde “ocak” adı verilen ve hastalığı tedavi etme gücüne sahip kadınlar tarafından yapılmaktadır. Ocak, anadan kıza “el vermek” suretiyle aktarılmaktadır. (K2) İnanca göre, kurşun döküldüğü zaman nazara uğrayan veya korkan kimsenin nazarı ve korkusu kaybolmaktadır.

1.2 Ateşe Tuz Atmak

Tuzun üzerine ayetler okunur. Bu işlem yapılırken bir iğne veya çuvaldız yardımıyla tuz karıştırılır. Ev halkı bir ateş etrafında toplanır. “Nezer puç” (nazar kaybol) denilerek tuz ateşe atılır. (K5) Eve gelip giden herhangi bir kişinin nazarı olduğuna inanılırsa onun nazarına karşı ya o kişi evdeyken ya da evden çıktıktan sonra (genelde çıktıktan sonra) bir tutam tuzu alıp üzerine bazı sureler okuyarak; “Allah’ım sen bizi nazarlardan ve kem gözlerden koru” denilir. Daha sonra bu tuz ateşe atılır. Bu işlem sadece bebek için yapılırsa tuz, bebeğin üzerinden üç defa gezdirilip ateşe atılır. (K1)

Resim 8: Tuzun Üzerine Ayet Okunması

3.3 Köz Söndürmek

Köz söndürmek, kimin nazar ettiğini bulmak için yapılan bir uygulamadır. Bu uygulama, hastanın annesi, ablası, teyzesi gibi yakınları tarafından bir köz suya atılarak yapılmaktadır. (K2)

1.4 Tütsülemek

Halk arasında nazar değen kişileri iyileştirmede kullanılan bir başka yöntem de tütsü yakmaktır. Bunun için genellikle uzelik otu, çörek otu, tuz ve kuru karanfil kullanılmaktadır. (K4) Tütsüleme şöyle yapılmaktadır: “Üzerlik otu” adı verilen bir bitki kurutulmuş nazar değen çocuğa karşı yakılır, eğer

duman bu çocuğun bulunduğu yöne doğru giderse çocuk nazardan kurtulur ve ona bir daha nazar değmez. (K6)

3.5 Şeyhlere ve Türbeye Gitmek

Yörede nazar çıkarmak için; Şeyh Ahmet, Şahti Abi, Sofi Nuri, Seyda De-ron, Şeyh Palu ve Dare Vahit gibi şeyhlere veya evliya türbelerine gidilmektedir. (K4)

1.6 Kur'an Okumak

Nazar değdiğine inanılan kişiyi nazardan kurtarmak için Felak ve Nas sureleri okunur. (K7) Bir bardak suya yedi defa Ayete-İ Kürsi okutularak bu su nazar değdiğine inanılan kişiye içirilir. (K1)

3.7 Nazar Çıkarmak İçin Uygulanan Diğer Pratikler

- Nazardan dolayı konuşamayan çocuğun konuşmasını sağlamak için çocuk Cuma Namazı'ndan sonra müezzinin yanına götürülür. Müezzin çocuğun konuşması için ağzına cami anahtarını sokar. Anahtar, çocuğun dilinin kilidini açmayı simgelemektedir. (K7)
- Eğer bir hayvana nazar değmişse o hayvan için dua okunur ve dua bir muska şeklinde hayvanın boynuna asılır. (K2)
- Bir kaba su doldurulur, bu suya köz atıldıktan sonra üzerine nazar etmesi muhtemel kişilerin isimleri okunur, hangi isimde o köz suya batarsa o kişinin nazarı değmiş demektir. (K5)
- Nazarı değen kişinin ocağından kül alınıp iki yol ayrımının ortasına dökülür. Bu külü gizlice alan kişi, o külün üzerine işer ve arkasına bakmadan döner. Böylece nazarın kırıldığına inanılır. (K4)
- Bir hayvanın sütlerine nazar demişse sütün tekrar çoğalması için; bir şiş ateşte kızartılarak nazar değmiş hayvanın sütüne batırılır. (K10)
- Nazar eden kişinin, nazarını bozmak için o kişinin elbisesinden ip çekilir ve o ip ocakta yakılır. (K7)
- Nazar bozmak için ateşin üzerine okunmuş tuz atılıp patlatılır. (K5)

Sonuç

Bütün toplumlarda yaygın olarak görülen nazar inancının kökeni, Neolitik çağlara kadar uzanmaktadır. Girit'te, Mısır'da, Malta'da, Fransa'da ve Britanya'da Bronz çağına ait balta şeklinde yapılmış amuletler (nazarlıklar)

bunun kanıtıdır. Araştırmalar; Eski Türklerde de nazardan korunmak için çeşitli uygulamalara başvurulduğunu göstermektedir. Göktürklerin nazardan korunmak için sırtlara geçirilmiş at kafası diktikleri tespit edilmiştir. Yine nazar ve kötü ruhlarla karşı korunmak için; Türkistan, Kazak-Kırgızlar, Başkurtlar ve Çuvaşlar da at kafası kullanmıştır. Altay Türklerinde kara iyenin, bazen kişinin ruhunu kontrol altına aldığına inanılmakta ve bu durumdan korunmak için de; Tanrı'ya sığınmayı sembolize eden mavi boncuk, kamaların koruyucu iyelerini sembolize eden kurt dişi ve kurt derisi gibi nesnelere kullanılmıştır.

İslâm dininde nazarın varlığı kabul edilmiştir ancak nazardan korunmak için geleneksel uygulamalar uygun görülmemiş bunun yerine Kur'an-ı Kerim'den bazı ayet ve surelerin okunması öğütlenmiştir. Felâk ve Nâs sûrelerinde insanlara; büyücülerin kötülüklerinden, cinlerden, vesvesecilerin şerinden kaçarak Allah'a sığınma emredilmiştir.

Bingöl'de nazardan korunmak için; nazar muskası, nazarlık ve nazar boncuğunun kullanılması, evlerin kapısına at nalı, sarımsak ve delikli taş gibi nesnelere asılması, çocukların yüzüne is sürülmesi, ağaçlara süs eşyası asılması, hayvan kesilmesi, ayet ve dua okunması gibi uygulamalara başvurulmaktadır. Nazar değmiş bir insan veya cansız bir varlığın üzerinden nazarın olumsuz etkisini kaldırmak için ise; kurşun dökmek, ateşe tuz atmak, tütsülemek, şeyhlere veya türbelere gitmek, ayet ve dua okumak gibi uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. Nazar öncesi ve sonrası uygulanan pratiklerden birçoğu Türkiye'nin diğer şehirlerinde de uygulanması açısından ortak bir özellik taşımaktadır. Örneğin; muska yazdırmak, kurşun dökmek, nazarlık/nazar boncuğu takmak, ateşe tuz atmak, evlerin kapısına nal, sarımsak vb. şeyleri asmak, türbelere gitmek ve Kur'an-ı Kerim'den bazı sure ve ayetleri okumak ülkemizin her yöresinde başvurulan uygulamalardır. Sonuç olarak; Bingöl nazar inanç ve uygulamalarının, Eski Türk kültürü nazar inanç ve uygulamalarından izler taşıdığını ve günümüzde yaygın olarak halk arasında yaşatıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Artun, Erman (2008), *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
 Boratav, Pertev Naili (1999), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
 Çıblak, Nilgün (2004), "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, S.15, ss.103-125.
 Kalafat, Yaşar (1999), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: AKM Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (2014), *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Bilgesu Yayınları.
Tuna, Sibel Turhan (2014), "Muğla'da Nazar, Büyü, Fal Üzerine Su Kültürüyle İlgili İnanç ve Pratikler" *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı* Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, s. 309-320.

Kaynak Kişiler:

- K1:** Bahar Yılmaz, Yaş 51, Ev Hanımı, Yenişehir Mahallesi, Aş Sokak, No: 15 Bingöl/Merkez, Derleme Tarihi: 04.05.2015
- K2:** Yakup Kanat, Yaş 58, Çiftçi, Recep Tayyip Erdoğan Mahallesi, 4. Sokak, No: 7 Bingöl/Merkez, Derleme Tarihi: 03.05.2015
- K3:** Ayşe Budak, Yaş 50, Terzi, Kültür Mahallesi, Koru Sokak, No: 1 Bingöl/Merkez, Derleme Tarihi: 03.05.2015
- K4:** Filiz Çintoz, Yaş 53, Ev Hanımı, Karşıyaka Mahallesi, No: 23 Bingöl/Merkez, Derleme Tarihi: 02.05.2015
- K5:** Güllü Bozoklar, Yaş 54, Ev Hanımı, Kültür Mahallesi, Can Sokak, No: 9 Bingöl/Merkez, Derleme Tarihi: 17.03.2015
- K6:** Fatma Aydın, Yaş 52, Ev Hanımı, Genç Mahallesi, Saray Sokak, No: 12 Genç/Bingöl, Derleme Tarihi: 07.03.2015
- K7:** Zehra Yıldırım, Yaş 51, Ev Hanımı, Bülent Arınç Mahallesi, No: 34 Genç/Bingöl, Derleme Tarihi: 18.03.2015
- K8:** Hatice Yıldız, Yaş 58, Ev Hanımı, Bülent Arınç Mahallesi, No: 25 Genç/Bingöl, Derleme Tarihi: 04.05.2015
- K9:** Saliha Sağdaş, Yaş 56, Ev Hanımı, Karşıyaka Mahallesi, No: 11 Bingöl/Merkez, Derleme Tarihi: 03.05.2015
- K10:** Yusuf Elhakan, Yaş 60, Esnaf, Cumhuriyet Mahallesi, Arzu Sokak, No: 4 Genç/Bingöl, Derleme Tarihi: 25.04.2015

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI

DERGİSİ THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

Yıl 3, Sayı 2, Ocak 2017

ISSN: 1309-369X